

Értésformák

DANYI MAGDOLNA: ÉRTELMEZÉSEK.
VÁLOGATOTT ÉRTEKEZŐ ÍRÁSOK

Forum Kiadó
Újvidék, 2010
296 oldal, 3400 Ft

Danyi Magdolna tanulmánykötete az újvidéki Forum kiadó gondozásában jelent meg 2010-ben. Az újvidéki egyetem tanára, az Új Symposion egykori főszerkesztője, a kiváló irodalomtörténész pályájának összegzésére vállalkozik ebben a gyűjteményben. A válogatás a kezdetektől a legutóbbi időig tekint át a tudós életművét, az írásokat olvasók előtt így azok tárgyán túl a szerzői portré is kirajzolódhat, a kutatói alkat sajátosságairól, problémakezelésének módjairól is képet kaphatunk.

A munka első részében a vajdasági magyar irodalom témaköréhez kapcsolódó írások olvashatók. Danyi az Új Symposion legendás időszakát szerkesztőként, szerzőként élte át, természetes módon válogat hát elsősorban a hozzá kötődő, személyes érdeklődéséhez és irodalmi kapcsolatrendszeréhez közel álló témákból. Az ebben a fejezetben olvasható írások, amelyek egy része már a szóban forgó folyóiratban is megjelent, a kutató rendszerező attitűdjének formálódásában nagy szerepet játszó alkotók pályáját vizsgálják. A hivatásos olvasói karakter formálódását jelző cikkek között fontos helyet foglalnak el a Domonkos István költészetét értelmező rövidebb lélegzetű, problémafelvető tanulmányok, amelyek elsősorban a grammatikai és szemantikai struktúrák felől közelítik meg a költő életművét. A két ismert Domonkos-szöveget, a *Kormányeltörésben-t* és a *Kuplét-t* fellevezető értelmezések a költői nyelv lebontása, természetének változásai, a szemantikai, szemiotikai, ritmikai és stiláris struktúrák együttlátásában találják meg saját bázisukat. Az irodalomtörténész e korai írásait olvasva is jól látszik már az az értelmezői karakter, amely a szerkezeti változásoknak, a retorikai alakzatoknak mindig kiemelt jelentőséget szán. Danyi kötetbe válogatott elemzései persze a költői alkatok összetevőit is szem előtt tartják, miközben a választott életműveket mindig lényegesnek tűnő filozófiai környezetükkel szoroson összeolvasva látatják. A Böndör Pál vagy Maurits Ferenc lírájáról szóló szövegek a kultúraköziség, a nyelvi, szemantikai, kulturális és földrajzi határok kontextusában jelölik ki értelmezési tartományukat. Ezek a cikkek persze a

”

komparatív olvasási módokat, a világirodalmi aspektusokat is figyelemmel kísérik, így kapcsolódhatnak a Maurits-féle költészet értelmezéséhez a Dosztojevszkij-párhuzamok, vagy a Sziveri János lírájáról szóló darabokhoz a barbár archetípusának kulturális és irodalmi topozsai. A különböző költői portrék felvázolásához a szubjektumelméletek tapasztalatai, valamint a köztesség kultúraelméleti és retorikai dimenziói is társulnak, az e szempontokat fokozott érzékenységgel követő szemlélet érvényesül a Gál László, Fehér Ferenc és Pap József verseit tárgyaló írásokban

Az *Értelmezések* második részében a szerző nagyobb terjedelmű és invenciójú összefoglaló jellegű tanulmányai olvashatók. Az Adyról szóló elemzés (*Az önmagát kereső költő*) a költői lélek magányosságának problémáját emeli fő témájává, az Ady-költészet egzisztenciális összetevőinek vizsgálatához nagyon hasonló szemléletű a Pilinszkyról szóló, világos gondolati ívet felrajzoló, szigorú szerkezetet követő és koherens kauzalitást tartó értelmezés (*Pilinszky János költészete és a keresztény hitvilág*), amely a költő ontológiai tapasztalatainak változatosságát, katolicizmusának szinkretikus jegyeit kívánja felfejteni. Danyi verselemzése, amellyel hogy a nyelvi struktúrák és jelentéstani alrendszerek változásait követő olvasatokat adnak, az „önértelmezés és létértelmezés” témáit is kiemelt jelentőségűnek látatják. Ez történik a Petri György költészetét az én és az abszolútum transzcendenciái, a perszónáfilozófiai szempontok alapján felfejtő írásban (*Jó volna Mallarmét fordítani. Jegyzet Petri György új verseihez*). Ahogy a Mészöly Miklós prózáját, jelesül a *Pontos történetek útközben* narratív struktúráit vizsgáló cikk elsődleges célja is az elbeszélői én jellegzetes és egyedi dialogicitásának reprezentálása. Az önvallomás mészölyi formáját, a saját magát is megfelelő távolságból néző elbeszélőt bemutató nyelvi, konverzációs modellek alapján megközelítő tanulmány a Mészöly által áhított pontossággal közelít e prózai világhoz.

Danyi Magdolna kötetének harmadik nagyobb fejezete visszatér a kiindulópont kulturális és földrajzi teréhez: a Délvidék és a Balkán irodalmi panorámája. A Miroslav Krleža verseit a látnoki szerep és a provinciális határhelyzetek felől bemutató, vagy a Slavko Mihalić lírájának beszédmódjait vizsgáló értelmezési javaslatokban újra a költői magatartásformák változatai kerülnek előtérbe. A Daniel Dragojević életművével foglalkozó írás a csak a verstérben létező költői szubjektum poétikai lehetőségeit vázolja fel. A Dragojević-líra univerzumának fontos pilléréről, a zenében megtalált végtelenségről szóló megjegyzések, a saját magukat a különböző tudományágak határmezsgyéjén megtaláló hivatásos olvasó stratégiáihoz is közelebb visznek, sokat elárulnak Danyi a költői szubjektumot mindenkor összművészeti szempontok szerint figyelemmel kísérő kritikusi attitűdjéről.

A tanulmánykötet külön egysége tárgyalja azokat az esszéket és rövidebb tanulmányokat, amelyek a szerző németországi tartózkodásának időszakában születtek. A komparatív szemléletű, köztük természetesen elsősorban német irodalmi témájú írások, színikritikák, a kortárs színház elméleti kérdéseivel foglalkozó elemzések a nyitott formákat, a progresszív irányokat követő tájékozódás bizonyítékai. A szerző a *Godot-ra várva* Schiller Theater-ben látott előadásának ismertetőjében a kritika műfaji kereti között talál teret és alkalmat az avantgárd aktuális állapotának ismertetésére, miközben beszámolójában a happeningek jellemző zenei aspektusait, a hangköltemények működési mechanizmusait is hasznosítja. A Paul Celan és Pilinszky János lírájának összehasonlító vizsgálatával foglalkozó cikk a nyelvfilozófiai szempontokat következetesen érvényesítő összefoglalás. A két német szerző, Jandl és Mayröcker hangjátékát bemutató rövid jegyzet pedig az avantgárd műfajok variabilitását, a fónikus köl-

tészet lehetőségeit lajstromozva nyújt meggyőző javaslatokat a szöveget ismerő olvasónak. A Helmut Heissenbüttel írásáról (*Deutschland 1944*) szóló megjegyzések a német irodalom trauma-feldolgozó szerepéről szólva éppen annak elhallgatási formáit és nyelven kívül kerülését szemrevételezik. Danyi persze Heissenbüttel prózáját olvasva Adorno Holocaustról szóló ismert tételét is transzformálni tudja, segítségével a második világháború utáni német történelem elhallgatás-alakzatait lajstromozza.

Önálló fejezetbe rendezve olvashatók a modern magyar líra szerző számára fontos darabjait hosszabban tárgyaló tanulmányok. Ebben a részben olvashatók az Orbán Ottó és Paul Celan lírájának kompozíciós modelljeit felrajzoló írások, valamint a Kosztolányi-verset (*Késő ősz a ludasi pusztán*) elemző, szövegelméleti szempontokat követő írás.

A kötetet lezáró a tudós pályájának olyan recenziói, könyvismertetői szerepelnek, amelyek közül néhány még megszületésük körülményeinek aktualitását elvesztve is szolgálhat tanulságokkal. Különösen igaz ez a Jurij Lotman szemantikai, kultúraelméleti modelljét bemutató írásra, amelynek következtetései, a lotmani dialektika kulturális változókat és alrendszereket azok keresztmetszetében, variabilitásában elgondoló szempontjai ma is érvényesnek bizonyulnak. Danyi Magdolna szemiotikai képzettsége látványosan és impozánsan egészül ki a kulturális határhelyzetekben otthonos szépirodalmi szövegekkel és ehhez a Lotman-féle, a kultúráról modellekben gondolkodó forma mindenképpen releváns, jól használható alapot szolgáltat. Hasonlóan aktuális maradt a Bori Imre József Attila-tanulmányát értelmező szöveg, amelynek a költő gondolkodói karakteréről írt finom észrevételei az újabb József Attila-kutatásokhoz, akár Lengyel Andrásnak, akár Erős Ferencnek a József Attila egzisztenciális tapasztalatának és filozófiai érdeklődésének forrásairól szóló észrevételeihez is kapcsolódhatnak. A *Tiszta szívvel* egyszerű tagadásnál bonyolultabb, ontológiai motivációinak követését figyelembe vevő Bori-féle elgondolás a költői alkat szociokulturális hátterének mélyebb struktúráit is követni vágyik, miközben a róla szóló recenziót olvasva az is egyértelmű, hogy e szempontokat a recenzens is érvényesíteni igyekszik.

Tanulságos a *Kis magyar retorika* című kötet megírásának apropójából született kritika, amely Szabó G. Zoltán és Szörényi László munkájának erős antik gyökereit értékelve annak progresszív retorika kutatásokat figyelmen kívül hagyó vonásaira is felhívja a figyelmet. Danyinak a hiánypótló retorikai kézikönyvről írt, a retorikai trendeket és nemzetközi irányokat ismertető észrevételei azért is fontosak maradtak, mert a *Kis magyar retorika*-t hasonló igényű, törekvésű és színvonalú magyarországi kiadvány azóta sem követte, így a megjelenés után született megjegyzések továbbra is fontos szemléletet adhatnak a jövőbeni magyar nyelvű retorikai összefoglalásoknak. A válogatás utolsó egysége néhány finom megfigyelésekből építkező kritikai elemzést ad közre a szövegnyelvészet magyar nyelvű szakirodalmában fontosnak számító kézikönyvekről, Török Gábor, Szabó Zoltán és Szathmári István munkáiról. A Szathmári stilisztikai tanulmányairól, önálló köteteiről írt ismertető, amely a stilisztika rendszerelméleti besorolásának, besorolhatóságának kérdéseivel foglalkozik, a mindent struktúrában elgondoló kutató módszertani gondolkodásához is közelebb viszi olvasóját.

Danyi Magdolna kötetét végigolvasva a körütekintő, képzett tudós képe rajzolódik ki olvasói előtt. Az itt közreadott szövegek a személyességet sem figyelmen kívül hagyó, ám előtérbe mégis az irodalmi rendszerek határainak vizsgálatát állító, tárgyilagos kutatót mutatják be. A gondosan válogatott gyűjteménnyel kapcsolatos hiányérzetek elsősorban a szerkesztés hibáiból, következtelenségeiből adódhatnak. Bár az írások végén olvasható dátumok korrekt

módon tájékoztatnak a keletkezés időpontjáról, a születésükkor még friss, ám azóta érvényüket veszítő tájékoztató jellegű adatokat talán szerencsés lett volna módosítani, a jelen kiadás aktualitásaihoz igazítani. Különösen feltűnő ez a Gál László költészetéről szóló, 1977-ben születet írás végjegyzeténél, amely az éppen megjelenés alatt álló, „hamarosan napvilágot látó” Sinkó Ervin-kötetről (*Vándorbotom meg-megtorpan*) ad hírt, ám az új kiadásban ez az információ elhagyható vagy átírható lehetett volna. Apró következetlenségek tapasztalhatók a címek és alcímek közlésében, bár a kötet végén olvasható tartalomjegyzék az alcímeik teljes listáját hozza, a főszövegben ezek sokszor hiányoznak, és csak néhány bekezdés elolvasás után lesz világos, miről is szól az adott részlet. A szövegek elbeszélője pedig hol egyes, hol többes számban szól olvasójához, a munka egységesebbé tételéhez a különböző időpontokban született írások ilyen jellegű egymáshoz fésülésére is szükség lett volna.

Danyi Magdolna írásai szilárd elméleti alapról induló, összehasonlító szemléletű, szemiotikai, szövegnyelvészeti, kultúraelméleti, retorikai érdeklődésű és tájékozottságú, a líra- és poétikatörténetben járatos, korának kortárs műfajait, az interdiszciplináris határterületeket érzékenyen követő szerzőt mutatnak. A vizuális megjelenését tekintve is igényes válogatást Maurits Ferenc sorozatának darabjai illusztrálják.

Kovács Krisztina